

سواد رسانه‌ای و آموزش و پرورش

محمود حدادی

کارشناس ارشد مدیریت رسانه

تعریف به اقتضانات جوامع امروزی ارجاع دارد و البته حیطه‌های شناختی (دانش و مهارت‌های ذهنی)، عاطفی (احساسات و نگرش‌ها) و روانی - حرکتی (مهارت‌های عملی) را هم مورد توجه قرار می‌دهد.

یونسکو در بیانیه رسمی خود به مناسبت «دهه سواد سازمان ملل متحد» (۲۰۱۲ - ۲۰۰۳) برداشت جدیدی از سواد را عنوان کرد. در این بیانیه، سواد چندگانه مورد توجه قرار گرفته و گفته شده است: «باسواد به فردی گفته می‌شود که از سواد عاطفی، ارتباطی، پرورشی، رایانه‌ای، رسانه‌ای و مالی در کنار هم و با هم بهره‌مند است». تأکید بر تکثر و چندگانگی سواد که به‌ویژه در دو دهه اخیر مدافعان زیادی داشته است، حکایت از این حقیقت دارد که امروزه دیگر نمی‌توان سواد را جدا از ساختارهای اجتماعی، فرهنگی و نهادی در نظر گرفت.

چیستی سواد رسانه‌ای

براساس تعریف یونسکو، سواد رسانه‌ای یکی از الزامات و اجزای محوری سوادآموزی در عصر حاضر به شمار می‌رود. درباره اینکه سواد رسانه‌ای چیست، اندیشمندان و صاحب‌نظران بسیاری داد سخن داده و تعاریف متعددی عرضه کرده‌اند.

جیمز پاتر (۲۰۰۵) اعتقاد دارد: «سواد رسانه‌ای را می‌توان مخاطب در تجزیه و تحلیل و تفسیر پیام‌ها و محتوای رسانه‌های

اشاره

نخستین اقدام رسمی برای مبارزه با بی‌سوادی در ایران از سال ۱۳۱۵ آغاز شد. در گذر زمان و طی این ۸۰ سال (۱۳۱۵ تا ۱۳۹۵)، مفهوم سواد و سوادآموزی دستخوش تغییر و تحول فراوان شده است. در دهه‌های ۱۹۷۰ و ۱۹۸۰ میلادی رویکرد ایدئولوژیکی به سواد مطرح شد که امروزه در حوزه تعلیم و تربیت با اقبال روبه‌روست. در این دیدگاه سواد محدود و منحصر به خواندن و نوشتن نیست، بلکه رمزگشایی از اطلاعات در تمام اشکال آن، توجه به تأثیر فناوری‌ها و نیز شیوه‌های نوین پردازش اطلاعات، مدنظر است.

کلیدواژه‌ها: سواد رسانه‌ای، تفکر و پژوهش

سواد و بی‌سوادی

آلویس تافلر که به‌عنوان یکی از پیشگامان جهانی تغییر و تحول شناخته می‌شود و کتاب‌های سه گانه او یعنی شوک آینده (۱۹۷۰)، موج سوم (۱۹۸۰) و تغییر قدرت (۱۹۹۰) معروف و مشهورند، درباره بی‌سوادی می‌گویند: «در قرن بیست و یکم، بی‌سوادی آن نیست که خواندن یا نوشتن نمی‌داند، بلکه کسی است که نمی‌تواند یاد بگیرد و آموخته‌های کهنه خود را دور بریزد و بازآموزی کند». پرواضح است که یادگیری در این

مختلف همراه با بهره‌مندی از مهارت تفکر انتقادی دانست». در واقع از نظر پاتر می‌توان گفت سواد رسانه‌ای شناختی ژرف و عمیق از آنچه که در فضاهای رسانه‌ای می‌گذرد به ما می‌دهد. او همچنین معتقد است: «سواد رسانه‌ای چشم‌اندازی است که براساس آن مخاطب می‌تواند خود را در معرض رسانه قرار دهد و پس از توجه، معنای پیام‌های دریافتی را تفسیر کند». پاتر در این تعریف بر تفاوت مهم بین دو مفهوم «در معرض قرار گرفتن» و «توجه کردن» تمرکز دارد.

به‌عنوان مثال دانش‌آموزی که علاقه دارد رادیو روشن باشد و به مطالعه درسی خود بپردازد، در واقع صدای رادیو پس‌زمینه محیط مطالعه وی به حساب می‌آید. در این حال هر چند که دانش‌آموز در معرض صدای رادیوست، ولی توجه او معطوف به کتاب و مطالعه درسی‌اش است. حالا تصور کنید که در این بین آهنگ خاص مورد علاقه دانش‌آموز از رادیو پخش شود، اینجاست که توجه‌اش از درس به رادیو جلب می‌شود و پس از اتمام آن آهنگ به وضع اول باز می‌گردد.

از نگاه هورتون (۲۰۰۷) نیز «سواد رسانه‌ای را می‌توان دسترسی، تجزیه و تحلیل و تولید ارتباط در شکل‌های گوناگون رسانه و مصرف انتقادی محتوا دانست».

با تأمل در تعاریف متعدد ارائه شده، از جمله در تعاریفی که در سطور بالا خواندیم، می‌توان اظهار داشت که «سواد رسانه‌ای» تلاش دارد تا خواندن و درک سطرهای نانوشته رسانه‌های نوشتاری، تماشا و درک پلان‌های به نمایش در نیامده و یا شنیدن و درک صداها و گفتار پخش‌نشده از رسانه‌های صوتی، تصویری و الکترونیک را به مخاطبان بیاموزد.

آموزش سواد رسانه‌ای، چرا و چگونه؟

به‌طور معمول یکی از دلایل توجه به هر موضوع، عنصر یا پدیده نوین، در مباحث مرتبط با حوزه‌های یاددهی - یادگیری، توان آن در تأثیرگذاری بر فراگیران (دانش‌آموزان) است.

بر پایه همین اصل «تأثیرگذاری و نفوذ رسانه» به ویژه رسانه‌ها و فناوری‌های نوین و نیز تنوع و تعدد رسانه‌ها که از آن با تعبیر «حاکمیت اشباع رسانه‌ای بر جهان» یاد می‌شود، آموزش و پرورش ناگزیر از رویارویی آگاهانه و هوشمندانه با مباحث مرتبط است.

کشورهایی که در گذشته به موضوع آموزش سواد رسانه‌ای پرداخته‌اند هر یک با رویکرد خاص خود اهدافی را دنبال کرده‌اند. آموزش و پرورش ایران نیز در سال‌های اخیر و پس از تدوین «سند تحول بنیادین» و «سند برنامه درسی ملی» توجه خود را معطوف به آموزش سواد رسانه‌ای کرده است.

به دنبال تغییر نظام آموزشی و استقرار نظام «۳-۳-۳»، سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی با تاسی از برنامه درسی ملی و دقت همه‌جانبه به آن، از جمله بند ۳ که «اصول ناظر بر برنامه‌های درسی و تربیتی» را برمی‌شمارد و یا بند ۵ که «الگوی هدف‌گذاری» را در برنامه‌های مذکور شرح می‌دهد و بند ۷ که «شایستگی‌های پایه» را مورد توجه قرار می‌دهد، به دو رکن

«پرورش تفکر» و «آموزش سواد رسانه‌ای» و برنامه‌ریزی درسی در این حوزه‌ها پرداخته است.

کتاب‌ها و درس‌های «تفکر و پژوهش» (پایه ششم)، «تفکر و سبک زندگی» (پایه هفتم) و افزودن درس اختیاری «تفکر و سواد رسانه‌ای» به مجموعه دروس دانش‌آموزان پایه دهم (که در سال تحصیلی ۹۶-۹۵ صورت می‌پذیرد)، از مصادیق این مدعا به حساب می‌آید.

اما آنچه نباید از نظر دور داشت این است که اولاً همان‌طور که مفهوم ابتدایی سواد، هم «خواندن» و هم «نوشتن» را دربرمی‌گیرد، سواد رسانه‌ای نیز باید هم متضمن «تفسیر» و هم «تولید» باشد.

بنابراین آموزش و پرورش، و به ویژه سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی، در تدوین الگوی آموزشی خود به منظور

توسعه همگانی سواد رسانه‌ای و برنامه‌ریزی درسی در این عرصه بایستی به افزایش و ارتقای مهارت‌های «تولید رسانه‌ای» نیز توجه داشته باشد و از آن غفلت نکند.

نکته دوم آنکه هر چند پرداختن مستقیم به آموزش سواد رسانه‌ای، که بروز و ظهور آن را با تدوین و ورود کتاب‌درسی «تفکر و سواد رسانه‌ای» به چرخه آموزش دانش‌آموزان شاهد هستیم ضروری است، اما بهتر این است که رسانه در درون برنامه درسی مورد توجه قرار گیرد و در تدوین کلیه کتاب‌های درسی و سایر اجزای بسته‌های آموزشی در تمامی دوره‌ها و پایه‌های تحصیلی لحاظ

شود. البته ناگفته نماند که این نکته تا حدی در تدوین کتاب «تفکر و پژوهش» در پایه ششم مورد توجه بوده است.

در تبیین دو نکته‌ای که برشمردیم به‌عنوان نمونه توضیح می‌دهیم که، در برنامه‌ریزی درسی و تربیتی و تدوین کتاب درسی و سایر اجزای بسته آموزشی مرتبط با درس تاریخ، شیوه عمل بایستی به‌گونه‌ای باشد که دانش‌آموز بتواند دریابد:

- چگونه می‌توان برهه‌ها و رویدادهای تاریخی را در انواع و اشکال متنوع رسانه‌ای، هم به‌صورت واقعی و هم به‌صورت خیالی، بازنمایی کرد.

- منابع، اسناد و مدارک تاریخی در بازنمایی رسانه‌ای امکان دستکاری و ترکیب دارند.

- به چه صورت می‌توان از تولیدات رسانه‌ای به‌عنوان سند، مدرک و ادعا در مطالعات تاریخی بهره برد و با چه روش‌هایی می‌توان ارزش آن‌ها را اندازه‌گیری کرد.

- رسانه‌ها چگونه و با چه روش‌هایی از مؤلفه‌های تاریخی در جهت افزایش قدرت و گسترش حوزه نفوذ و تأثیر خود بهره می‌برند.

در پایان امید آن داریم که با همت و مشارکت کلیه همکاران گرانقدر از اقاص نقاط کشور عزیز، به زودی شاهد شکوفایی استعدادها و بروز نوآوری‌ها در این عرصه باشیم.

**آموزش و پرورش در
تدوین الگوی آموزشی
خود به منظور توسعه
همگانی سواد رسانه‌ای
و برنامه‌ریزی در این
عرصه، بایستی به
افزایش و ارتقای
مهارت‌های «تولید
رسانه‌ای» نیز توجه
داشته باشد**